

Sisällissodan valkoinen armeija ei keväällä 1918 lyönyt hajalle vain punakaarteja vaan myös niiden perustana olevan suurlakko-organisaation. Monille sosialidemokraateille ”vallankumous” oli tarkoittanut porvariston painostamista uudistuksiin jatkuvalla yleislakkomobilisaatiolla. Asekaarteja ja paikallista vallanpitoa oli tarvittu estämään kostotoimet lakosta ja elintarviketakavarikoista. Siitä oli luisuttu täysimittaiseen sotaan, jota vain harvat olivat ajatelleet mahdolliseksi. Voittanut osapuoli pyrki juurimaan kokonaan pois marxilaisen työväenliikkeen ”venäläisenä tartuntana”.

Työnantajapuoli rinnasti siitä lähtien yhteiskunnallisten ristiriitojen esiintuomisen valtiopetokseen. Ammattiyhdistysliikkeen kanssa kieltäydyttiin tekemästä työehtosopimuksia. Avomesti artikuloitujen ja edustettujen eturistiriitojen pohjalta neuvotteluun, Ralf Dahrendorfin ja Erik Allardtin suosittamaan säädelyyn konfliktiin, päästiin suomalaisissa työmarkkinasuhteissa oikeastaan vasta 1960-luvun lopulla. Venäjältä irti päässyt Suomi oli samalla paradoksaalisesti menettänyt osan länsimaista vapauttaan, niin kuin sisällissodan kokeneissa maissa tahtoo käydä.

Siinä taustaa Anu Suorannan väitöskirjatutkimukselle tekstiilityöntekijöistä, joiden kohdalla vuoden 1917 suurlakkomielenosoitusten paineessa vahvistettu kahdeksan tunnin työaikalaki, sodan jälkeen vähän heikennettynä säilytetty, ei merkinnyt mitään. Suoranta todistaa vakuuttavasti, kuinka Bretton Woods -järjestelmän aikainen ”kultakausi” palkkatyöntekijöiden elämässä täyspäiväisine työehtosopimusten säätelemine työsuhteineen tarcoitti nimenomaan ammattimie-

NAISTEN HALVENNETTU PÄTKÄTYÖ SOTIENVÄLISEN SUOMEN TALOUSKASVUN VAUHDITTAJANA

Anu Suoranta: *Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä.*
Tampere, Vastapaino 2009. 311 s.

hiä. Palkkatyöntekijöiden pitkän historian päiväläisinä ja poliisin hallinnoimana irtolaisongelmana on tehnyt selväksi jo Robert Castel tutkimuksissaan sosiaalisen kysymyksen muodonmuutoksista; hänellekin kultakauden sosiaalisesti omistettu työpaikka keskinäisine sosiaalivakuutuksineen on historiallinen poikkeus pääsäännöstä. Kari Teräs on jo aikaisemmin kiinnittänyt huomiota ammatti-käsitteen miehisytyteen. Mutta Suoranta ei vain kertaa vanhaa: hän selittää, miksi epävarma pätkätyö tuli tyyppilliseksi juuri naisilla ja Suomen taloushistorian tiettyssä vaiheessa.

Naisten työ on meillä pitkään luokiteltu avustavaksi palkkaa määritettäessä, vaikka perhepalkka ei Suomessa lyönyt läpi samaan tapaan kuin vaikka Saksassa, Ruotsissa tai USA:ssa. Avustavaksi halvennettu työ tarkoitti sitä, että nykyisen Wal-Martin myyjän tapaan työntekijän on tarkoitus saada palkastaan vain elatuksen lisää eikä varsinaista elantoa perheelle. Silti tekstiilityöläisnaisista kolmannes elätti perhettä, ja lapsettomatkin avustivat usein omaisiaan käyttämättä ”omaa rahaa” turhuuteen. Työnantajalla oli lakonmurtaajien ja vuonna 1930 tapahtuneen kommunistijohtoisien SAJ:n ja lukuisten ammattiliittojen lakkauttamisen jälkeen täydellinen saneluvalta työehtoihin ja palkkaukseen. Vuoden 1928 palkkatasoon päästiin sotabuomissakin takaisin vasta vuonna 1937. Alarajan asetti tekstiilialan oma työnantajajärjestö

pyrkinessään huolehtimaan työläisten kyvystä uusintaa työvoimansa, mutta itse alitettiin minimipalkanormi alitettiin aivan säännönmukaisesti. Vuonna 1932 työnantajien itsensä määrittelemä työläisen eksistenssimini alitettiin 40 prosentilla. Urakkatyö alitti palkkaminiimin puolella.

Tekstiiliteollisuudessa noudatettiin käytäntöä, jonka Britannian oikeusistuimet olivat vuonna 1875 kielittäneet: työläisen oli kannettava suhdanneriski yrityksen puolesta sitoutumalla odottelemaan töitä yritykseltä omalla kustannuksellaan eläen. Vankeuteen Suomessa ei sentään joutunut karkaamisesta toisen työnantajan palvelukseen, mutta markkinoiden kääntämistä työntekijöiden eduksi rajoitti työnantajien palkkakartelli ja poliittista aktiivisuutta mustat listat. Sen ansiosta tekstiiliteollisuudessa ei tarvittu samanlaista sitouttamista kuin paternalistisissa paperiteollisuusyhdyskunnissa harjoitettiin, vaan luontaisedut voitiin karsia kustannuseränä. Ruuhkahuiput ja alityöllisyys vaihtelivat – säännöllistä työaikaa ei pyrittykään noudattamaan. Lyhytkestoinen paikallinen sopiminen, kokonaan sopimukseton tila ja joustot työnantajien tarpeiden mukaan kuuluivat kuvaan. Ay-liikkeelle ei tunnustettu – työn vapauden nimissä – oikeutta edustaa työntekijöitä in corpore. Parhaimmillaan yksityisissä työsuopimuksissa sovellettiin alan liittojen suosittelua sanamuotoja.

Tekstiiliteollisuutta pidetään yleensä ensimmäisen vaiheen teollistumisena, joka väistyy teknisempien alojen tieltä halpamaihin. Suomesta sen ei tarvinnut vielä väistyä, sillä Suomihan oli samanlainen halpamaa niin kuin esimerkiksi Itä-Euroopan maat 10–15 vuotta kommunismin romahtamisen jälkeen olivat.

Halvennettu työ tuotti Suomelle kilpailuetua: vaikka sotien välistä Eurooppaa leimasi stagnaatio, Suomen talouskasvu oli teollistuvan kehityksensä luokkaa. Varjopuolena Suoranta olisi voinut käsitellä myös kannustimien puutetta tekniisiin innovaatioihin ja pääoman tehokkaampaan käyttöön; halpatyömaidenhan on todettu viivästyvän kehityksessään tämän ”mukavuusalueen” vuoksi. Tekstiilikoneiden seisotus ei maksanut toisin kuin prosessiteollisuuden käyttökätköt. Vajaatyö on Suorannan mukaan jäänyt työllisyystutkimusten katveeseen, sillä myös työtön on ollut geneerisesti mies.

Kilpailuetu pyrittiin Suomessa säilyttämään suosimalla halpaa naistyövoimaa, ei teknistä tuotavuutta parantamalla. Nuoret, nöyrät, järjestäytymättömät ja epäpoliittiset naiset olivat suurteollisuuden ihannetyöläisiä, eivät kokee neet, oppiniskaiset, järjestäytyneet ja vastaan sanovat miehet.

Tuottavuutta parannettiin amerikkalaiseen nykytapaan ottamalla työntekijästä irti enemmän: Lapin niemen järjestelmässä kappaleiden hinta urakassa nousi, mitä enemmän työntekijä niitä ehti tehdä. Ruuhkahuippujen aikana nuori ja terve tekstiilityöntekijä saattoi siis ansaita paremmin, yltämättä silti miesalojen pohjapalkkoihin asti. Keskinäinen kilpailu oli kovaa, ja tulos oli toisten töistä kiinni; se haittasi keskinäistä solidaarisuutta.

Normin saavuttaminen edellytti jo ylitöitä omalla ajalla. Antskogissa tehtiin vuonna 1928 säännöllisesti 62 tunnin työviikkoja. 1930-luvun alussa viikkotyöaika oli keskimäärin 52,5 tuntia. Yli- ja pyhätöistä maksettiin tavallista palkkaa. Näin aherrettiin silloin, kun töitä oli, muulloin odoteltiin omalla kustannuksella. Keskimäärin alaa hallitsi vajaan työviikko, joka ei 1980-luvun työaikakeskustelun tapaan viitannut vapauden valtakunnan laajuuteen. Vanhoilla työntekijöillä ansiotaso aleni. Wal-Mart -töiden tapaan tekstiilialalla ei ollut tarkoitus edetä eikä kouluttautua: kun taito kerran oli näpeissä, palkka jämähti paikoilleen.

Heikolle ay-liikkeellekään palkkatasa-arvo ei ollut mikään perusarvo. Heti toisen maailmansodan jälkeen naisten palkat kävivät kyllä prioriteettitilalla ja nousivatkin lähemmäs miespalkkoja, aina 70 prosenttiin, romahtaakseen sitten taas entiselleen, 50–60 prosentin tasolle. Tätä piikkiä Tapio Berg-holm on aikaisemmin tuonut esille SAK:n historiassaan. Se riittää osoittamaan, että työn hinta ei suoraan johtunut työn luonteesta.

Jorma Kalelan kaksoishermeneutiikan käsittein Suoranta pyrkii asettamaan aikaansa ja kontekstiinsa paitsi työmarkkinasuhteita myös tutkijoiden niistä käyttämät käsitteet. Teoreettisessa tehtävässään hän onnistuu tyylikkäästi. Tämä(kin) Suomen historiaa kos-

keva tutkimus on kansainvälisen keskustelun tasalla, vaikka onkin suomeksi julkaistu.

Empiirisesti työ on yhtä lailla mallikelpoinen, työn kaihtamattomuudessa jopa lannistava vertailukohta historian väitöskirjantekijöille. Sosiaaliministeriön jo varhain teettämien työaika- ja työolotutkimusten aineisto, Kutomatyöntekijöiden Liiton aineisto esimerkkiosastojen pöytäkirjoja myöten, Suomen kutomateollisuustyönantajien liiton järjestämätön aineisto, tärkeimpien tekstiilyhtiöiden yritysarkistot, rationalisointiaineisto, Uudenmaan työsuojelupiirin arkisto ja arkistoitu muistitieto ovat tärkeimmät alkuperäislähteet. Lähteet riittävät hyvin todella toteutuneen työn ja todella saatujen ansioiden seurantaan ja kahdeksan tunnin yleistyksen kaatamiseen. Metodisissa ratkaisuissa edustavuus yhdistyy toimijoiden merkitysten ja toimintahorisonttien ymmärtämiseen, mikä on yhtä harvinainen kuin kiitettäväkin saavutus.

Kirjan ainoa kauneusvirhe on tyypillisten miestyösuhteiden anakronismin kumoaminen lukemattomia kertoja, mutta tuleeepahan pääargumentti selväksi eikä laaja aineisto karkaa hypoteesin käsittelystä: ”uusi työ” on itse asiassa työtätekevien köyhien vanhaa työtä, säätelemättömän työajan halvennettua ja joustavaa naistyötä.

Juha Siltala